

באר היטב
מילים
המתבארות:
היטב

ונראה שלא בכדי זכה אברהם ע"ה לעלות אל מעל השמים וְלִהְיֵיט מטה אל העולם, כי היה הוא איש החסד, הדומה לקונו, שקנה את הרצון לְהֵיטֵב. ומבהיר 'אור יחזקאל':¹ שלא היתה מעלת החסד של אאע"ה מפני אופי תכונת טבעו, שרצה להיטיב עם הבריות ולגמול עמם חסד, אלא היתה מעלה ממעלותיו של הקב"ה - 'ובו תדבק' מה הוא גומל חסדים אף אתה גומל חסדים".

והנה, כל כך מוחלטת מידתו של הקב"ה להיטיב עד ששמו יתברך מוטבע במילה 'היטב', שפירושה באופן הטוב ביותר, המקיף והכולל. מצוה הקב"ה את משה:² "וְכַתְּבָה עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דְּבַרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיֵּטֵב".

פתחי שערים:³ "באר היטב" - בשבעים לשון, שהיטב"ב הוא שם הוי"ה⁴. והענין כי התורה נתנה בפה ובכתב, והוא בדיבור ובמעשה". רבי יוסף בכור שור: "באר היטב - שיהו האותיות נראות ונקראות היטב, והלשון מפורש. ורבותינו אמרו שבשבעים לשון נכתבה, שמאיזה עם ולשון שיבא שם אדם - יוכל להבין וללמוד".

מי אתה, טְבִי?

מצאנו בתלמוד תיאור ליחס מיוחד, הערכה גדולה של רבן גמליאל ע"ה לעבדו הכנעני 'טְבִי'. וכמו למשל שרבו השתבח בו שהוא תלמיד חכם:⁵ "מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המטה ואמר להן רבן גמליאל לזקנים: ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורין מן הסוכה, לפיכך ישן הוא תחת המטה".

וכשמת טבי ישב עליו רבן גמליאל שבעה כעל קרוב משפחה:⁶ "וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין".

מעודי תהיתי אם יש מי מהמפרשים שעמד על הקשר הברור בין שמו הנעים של עבד זה, 'טְבִי', לשון 'טוב', לכל המובא בשבחו על ידי רבו, הרי השם מורה בכל מקום על המהות, קל וחומר השמות שבדברי חז"ל הקדושים.

כדי לענות על כך, נקדים ונחדד את התמיהה שעורר יחסו של רבן גמליאל לעבדו אצל תלמידיו (שם): "אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבנו שאין מקבלין תנחומין על העבדים. אמר להם: אין טבי עבדי כשאר כל העבדים, כשר היה".

קשה, לא זו בלבד שהיה טבי עבד, אלא מוצאו היה מכנען, בן בנו של חם בן נח, שאביו קיללו לשפלות עולם, שצאצאיו יהיו עבדים שחורים:⁷ "וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה

1. על מידות - מעלת החסד
2. דברים כז, ח
3. נתיב פרצוף ז"א - פתח מ
4. היט"ב = הוי"ה = 26
5. סוכה כ, ב
6. ברכות טז, ב
7. בראשית ט, כה

לְאָחִיו, ובאמת מכנען זה יצאו הכושים. והגם שמוצאם של הכושים בכנענים שהיו בארץ ישראל, מושבם בחלק החם שעל כדור הארץ, אפריקה, המכונה בימינו 'היבשת השחורה'¹.

אם כן נראה שיש סתירה בין עובדת היותו עבדי כנעני לבין שמו הרומז על היות טוב, ועד כדי כך טוב, שרבו נהג כלפיו באופן יוצא מן הכלל, שהרי להלכה אין מקבלים תנחומים על עבד כנעני.

לא יתכן לומר שרק משום שהיה טבי משרת 'טוב', מיומן ואחראי בתפקידו, שיבח אותו אדוניו כל כך, שהרי כל דיבור ומעשה של חכמים, ולו הפשוט ביותר, מדבר בתחוננים ורומז בעליונים², כלומר מאותת לנו על העניינים הרוחניים שבהם.

אם כן, למה התכוון רבן שמעון בן גמליאל בייחסו לעבדו?

גלגולי הנשמות

לאחר שנים, הודו לה' כי טוב, זימנה לידי ההשגחה העליונה תשובה, אמנם לא מקרב הפשטנים, אלא מעומק הקבלה, ואקדים: מלמדנו האריז"ל לגבי קין והבל, שנשמת הבל היתה מעורבת טוב ורע. כשנרצח הבל על ידי אחיו, החלק הטוב שבו התגלגל ב'שת', הבן השלישי שנולד לאדם וחוה, בנם המתוקן, ממנו הושתת העולם, שלכן נקרא 'שת' לשון 'תשתית'³. לעומת זאת, החלק הרע שבהבל שלא נתקן מיד, היה צריך לעבור גלגולים כדי להזדכך ולהיתקן.⁴

מילים
המתבארות:
טְבִי שְׁתִי
שֵׁת תְּשִׁית
שְׁתִי-וְעָרַב

והיכן נתקן?

אומר האריז"ל:⁵ "כיון שעדיין נשאר (נשמת הבל) מעורב מטוב ורע, לכן מן חם בן נח יצא טְבִי, עבדו של רבן גמליאל, ולכן נקרא טְבִי, ע"ש שהוא מבחינת הטוב, שהיתה עדיין מעורבת ברע, ועתה ניתנה בְּטְבִי".

1. ראה פרק יא: 'ברך' ערכים: 'אפריקה פורקן הפקרות' 'אשכרוע'.

2. ע"פ הרמב"ן בבראשית א, א.

3. בראשית (ד, כה): "ותלד בן ותקרא את שמו שֵׁת כִּי שְׁתִי לִי אלקים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין". תיקוני זהר (ק/ב): "שֵׁת, מִתְפַּן הַשְּׁתִי עֲלֵמָא". (ובאמת עומדים המפרשים על כך שלא היה צריך לכאורה להוסיף את המובן מאליו, 'כי הרגו קין'. ונ"ל כי בא הכתוב להדגיש את העובדה שאילו לא היה הורג קין את הבל, לא היה צריך תשתית חדשה לעולם שהרי היה את קין והבל, לכן 'שת' היוה מציאות מתחדשת ממש, תְּשִׁית העולם).

4. אגב כך נשאל מהו לשון 'שתי וערב'? חוטי ה'שתי' הם חוטי האריגה הנמתחים ראשונים לאורך על החלל שבין שתי קורות מכשיר האריגה. לכן הם נקראים 'שְׁתִי' לשון 'תשתית', כמו ש'אבן השתייה' היא המקום ממנו הושתת העולם, יש מאין, תחילת הגשמיות על חלל העולם. חוטי 'הָעָרַב' על שם שהם המתערבים בחוטי ה'שתי'. ואמנם יש גם 'שֵׁת' לשון גנאי על הפראים בני חם ההולכים ערומים. ישעיה (כ, ד): "עָרוֹם וְיַחַף וְחֲשׂוּפֵי שֵׁת עָרוֹת מְצָרִים". גם כאן הכוונה היא לחלק הגוף שבו אברי ההולדה, שממנו התולדות, משם מושתת העולם הקטן, האדם. הגנאי על חוסר הצניעות בגילוי מקום 'התשתית' כביכול. רד"ק: "אמר 'חשופי שתי' אחר שאמר ערום ויחף כי הגנות בלכתם ערומים הוא שילכו חשופי ערוה".

5. שער הגלגולים - הקדמה כט